

Tere!

Hea lugeja, Sinu käes on murdosake artiklitest, mida olen kirjutanud rohkem kui 35 aasta jooksul ajakirjanikuna töötades. Ma ei tea, kui palju on neid kokku, aga vist mitu tuhat. Sadu lehelugusid olen selle aja jooksul kirjutanud inimeste elust, püüdlustest ja soovidest. Siin on mõned neist “inimese-lugudest”, mis on lehe- või ajakirjaveergudel trükimusta näinud sel aastatuhandel, sekka ka paar varasemat.

Miks ma panin valimiku pealkirjaks “Eestimaa ilu”?

Need inimesed on hoidnud vanu ja loonud uusi väärtusi, mis kõik aitavad meie väikesel maal kaunim ja parem olla. Mõnedega neist olen tuttav oma noorusajast, koos kasvanud ja õppinud. Teistega kohtusin osaledes ajalooliseks saanud loomeliitude ühispleenumil 1988. aasta aprilli alguspäeval ja kolmandal rahvusliku kasvatuse kongressil 1996. aasta aprillis, kus otsusekindlalt tõdeti, et meie kultuuri arengust ja keele säilimisest oleneb meie tulevik. Mõnega aga sain tuttavaks alles siis, kui läksin neist “lugu tegema” ja avastasin kaasakiskuva isiksuse. Just niisugustes inimestes väljendub minu arvates Eestimaa ilu, nad säilitavad seda, hoolivad sellest ja loovad seda. Enamik selle raamatu tegelastest on selles eas, et nende kogemused on noorema põlvkonna jaoks omandanud kulla väärtuse. On imeliselt tore, et ajakirjanikuamet võimaldab nendega kohtuda.

Paar lugu erinevad teistest. Üks neist on ammu minevikust, noore lootusrikka mehe kirjast tulevastele põlvedele, seega meile. Teine kirjutis sündis aga vestlusest professor Kazuto Matsumuraga, kes elab kauges Jaapanis, kuid kannab südames armastust eesti keele ja Eestimaa vastu. Raamatu esikaanel on kunstnik Tarmo Tali joonistus, mis avaldati 1970ndate aastate alguses Noorte Hääles. Selle pildi ilmumine oli toona üllatav, sest sellel puudus ajastu võltspaatos. See oli kodune, südamlük, eestimaine. Olen Tarmo pliiatsijoonistust alles hoidnud ja ükskord küsisin talt, kas tohin seda kunagi oma raamatu kaanel kasutada. Tarmo lubas. Nii lihtne see ongi.

Mõni sõna ka minust endast. Sündisin 1946. aastal Tallinnas. Olen lõpetanud Tartu Ülikooli, kus mul oli au olla Juhan Peegli õpilane. Töötanud ajalehtedes Noorte Hää!, Rahva Hää!, Õhtuleht ja Õpetajate Leht. 1984-1994 olin ajakirja Noorus peatoimetaja. Praegu kirjutan põhiliselt Elukirjas ja Kodutohtris, vahel ka mujal.

Aitäh kõigile neile, kes aitasid sel raamatul teoks saada. Suur tänu minu pojale, kes on mulle alati olnud parim kriitik; kirjastusele Kentaur ladusa koostöö eest; Kalev AS-ile ja Indrek Toomele, kelle toetus tegi selle kogumiku ilmumise võimalikuks.

Linda Järve

“Elage hästi ja mõtelge minule!”

*“Märtsikuu viimasel päeval, 1827. aastal pärast Kristuse sündi.
Tervist ja õnnistust Teile, minu armas järeltulija!
Käi üha rõõmsalt läbi sellest elust
Et poleks norus lustlik meel
Nii arm ja sõprus ümbritsemas
Kõik kiirustavad päevateel.
Kogu olemine on kui peegel, millesse on langenud helge tuleviku
kähkjast valgus.
Ning aeg kisub meid oma kiireil tiivul kaasa.
Kuhu? – Igavikku. Seal on tema kauge eesmärk.*

*Selle sooviga, armas järeltulija, alati teie
Herrmann Moritz Burchart,
16 aastat vana,
Härra meditsiinidoktor
Jochann Burchart 8nda teine poeg,
Tallinna (Reval) Keiserliku Gümnaasiumi secunda õpilane;
Ning tunnen kutsumust kord arstina anda inimkonna tervise ja heaolu
nimel oma panus.
Minu vanem vend Jochann Burchart (18 aastat vana)
on vastavalt oma tulevasele tegevusalale härra Schöleri apteegis
Viljandis (Fellin) õpilaseks ning peab paariks aastaks minema
Keiserlikku Tartu (Dorpat) Ülikooli, et seal oma õpingud lõpule viia.
Mul on veel õde Marie Burchart (13-aastane) ning noorem vend
Woldemar Burchart (7-aastane), kes hakkas eelmisel kuul lugema
õppima.*

*Alljärgnev värss minu lemmikraamatust Publius Virgilius Maro‘st võib
teile samuti südamesse minna:
Läbi mitmesuguste sündmuste, läbi nii paljude juhtumuste suundume
lõppeesmärgi poole.*

**Olge tugevad ja hoidke iseend
paremateks aegadeks.**

Tervis ja õnnistus kaitsku Teid.

Elage hästi ja mõtelge minule!”

(Saksakeelsest originaalist tõlkinud Tallinna Linnaarhiivi teadur Tiina Kala).

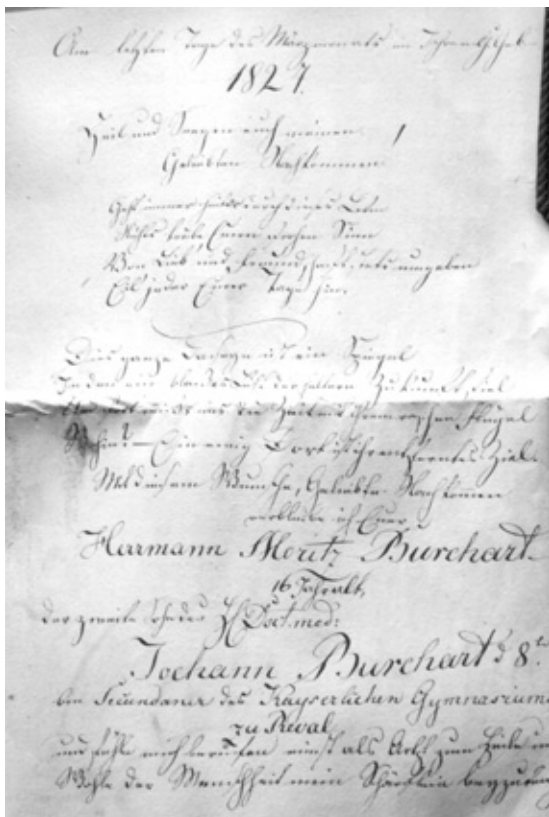
See kiri oli kinni korgitud ja kirjalakiga suletud rohelisest klaasist pudelis, mille tänavu juuni algul leidis Raeapteeki renoveeriv töomees Hannes Schneider esimese korruse hoovipoolse seina krohvi alt. Pudeli avasid Tallinna muinsuskaitseameti juhataja Liisa Pakosta ja linnaarhiivi juhataja Urmas Oolup. Paberit nad aga kätte ei saanud. Alles Scankristalli viimistleja Mati Raudleht eemaldas pudeli põhjaosa ja kiri saadi kätte. Sõnum osutus vanemaks, kui osati loota. 13. juunil teatati kirja leidmisest ametlikult.

172 aastat tagasi kirjutatud kirjas räägib gümnaasiumi eelviimase klassi õpilane Moritz endast vaid veidi. Aga milliseks kujunes Moritzi elu ja mis mõjutas teda järeltulijatele sellist kirja kirjutama?

Burchartid

Niisiis, 5. juulil 1811 (mõnedel andmetel 1810) sündis Johann (VIII) Burcharti teine poeg, kes oma nime ise kirjutab mõneti eripäraselt: Herrmann Moritz Burchart.

Ta sündis suure suguvõsa järglasena väga lugupeetud vanemate perre. Nad

Kiri tulevikku.

elasid Tallinna (tollal Revali) Raeapteegi majas. Raeapteek oli tollal juba kujunenud Burchartite perekonna apteegiks.

Burchartite juured viivad kuhugi Ungari, Transilvaania või Horvaatia aladele. 1580. aastal oli Tallinna tulnud apteekrisell, Ungari aadlike järeltulija Johann Burchart Bélavary de Sykava, kes 1582. aastal sai Raeapteegi valitsejaks. 1557. aastal aadlikuks saanud suguvõsa kirjutas oma nime juba tol ajal mitut moodi. Vapilt on lugeda Belavari Scycava. Ka hilisemate Burchartite nimede kirjapildid on paljudel juhtudel erinevad. Kohati on näiteks Johannist saanud Jochann või hoopis Johannes. Burchart esineb ka Burchardi või Burchardtina. Burchartite vapp, mida igaüks saab Pikal tänaval Eesti Ajaloomuuseumi alalises väljapanekus näha, on kujutatud greif ja liilia. Vappi ümbritseb ehis. Greif oli antiikaja mütoloogiline loom kotka peaga ja tiivulise lõvi kehaga. Tema tähendus on aegades muutunud, kuid kindlasti sümboliseeris ta tarkust. Liilia on truuduse ja puhtuse sümbol.

Raeapteegi ajalugu jääb kuni 20. sajandi alguseni seotuks selle perekonnaga. Iga järgnev Burchart, kes asus juhtima apteeki, kandis Johanni nime. Ilmselt pärandati apteegi juhtimine pere vanimale pojale.

1689. aastal ostis Johann IV Burchart lagunema kippuvad apteegihooned raelt 600 riigitaalri eest päriselt endale.

1812. aasta kohta (Moritz oli siis tilluke) väidab ajalugu, et Tallinnas avati linna kolmas eraapteek – Ernst Bienerti Uus ehk Roheline apteek Kuninga tänavas. Kõik kolm apteeki olid südalinnas üksteise lähedal. Bienertid rikastusid kiiremini kui Raeapteegi Burchartid või Väikese apteegi Fickid.

Johann VIII nõrkus

Moritzi isa meditsiinidoktor Johann VIII Burchart sündis 22. märtsil 1776 ja suri 18. märtsil 1838. 18. detsembril 1802 abiellus ta Tallinnas tegutsenud arsti tütre Marie Elisabet Bluhmiga, kes kinkis talle neli last. Moritzi ema oli sündinud Tallinnas 30. novembril 1783 ja elas kuni 28. jaanuarini 1860.

Isa oli mitmekülgne mees, kes Tallinna kultuuripilti palju uut suutis tuua ja keda mõnigi kaasaegne võis tema harrastuste pärast kiiksuga meheks pidada. Ajalukku on Johann VIII läinud Raeapteegi pidajana, antikvaari ja koduloolasena.

Enne pidi ilmselt väga kannatlik, kuid piisavalt haritud ja oma aja kohta tark naine olema. Iga naine poleks arvatavasti suutnud koos elada mehega, kes rajas Eestis esimese eramuuseumi.

Seda võib ka oletada, et Johann VIII oli naljameelega. 1802. aastal rajatud kultuuriloolisele ja eksootilisele etnograafia kolleksioonile pani ta nimeks “Mon Faible” (prantsuse keeles “Minu nõrkus”).

1824. aastal sai see antikviteetide ja rariteetide kabinetina apteegi hoones püsikoha. Praegu on “Mon Faible” Eesti Ajaloomuuseumi vanim kolleksioon. Seda on põhjalikult uurinud ja kirjeldanud ajaloomuuseumi peavarahoidja Eve Peets. Tema ja koguhoidja Ulve Rääpi abiga saime selle kogu huvitavamaid esemeid näha, kirjeldada ja pildistada.

1825. aastal alustas Johann VIII oma kogu ajaloo kirjutamist, adresseerides selle tulevastele põlvedele. Kindlasti räägiti kogu säilitamisest ja järeltulijatele jätmisest palju pere söögilaua ääres. Naine ja vanemad lapsed said jälgida selle pidevat suurenemist. Ehk küll oli alles kirja panemata Juhan Liivi kuulus lause “Kes minevikku ei mäleta, see elab tulevikuta,” elati selles peres just selle tõe järgi.

Armsad asjad

1822. aastal oli kogus 150 huvitavat eset, kümme aastat hiljem juba ligi pooltuhat. Tasub nimetada mõnd asja, mis Moritzit mõjutada võisid, mida ta on käes hoidnud ja imetlenud.

15 aastat seisis kodus puldilaekas kogu ajend – kunstipäraselt marmoreeritud lihavõttemuna, mille Johann VIII oli saanud kingituseks ja mida vaadates ta alati rõõmustas. Kui muna purunes, oli kõigil sellest südamest kahju.

1802. aastal sai Johann VIII Kamenets-Podolskis kindral Rosenbergilt kingiks Hiina päritoluga “sõpruspiibu”. See on alles tänini. Kindlasti rääkis isa Moritzile selle piibu lugu.

Pole teada, kas Moritz tohtis juua nootidega fajansskruusist, mis on tehtud Viinis ja on tallinlaste maalikunstnik Gustav Hippiuse ja August Hageni “Musta Härja” võõrastemajas veedetud väga lõbusa õhtu tulemus. Tänapäev on alles Hageni kruus, sest Hippiuse oma läks varsti katki.

Moritz ema võis kasutada kõrget valgest klaasist daamide õlleklaasi. Selle

tõi Stettini Küttideklubi daamidelt Burchartile kingituseks laevakapten Ivan Butenjevi.

Sama kapten tõi Burchartile ka muinas-Egiptuse haruldusi. Millise erksa vaimuga poisi kujutusvõimet ei kõditaks teadmised, et tema kodus on ehtsad muumia käsi ja käelaba, balsameerimisel siseelundite hoidmiseks kasutatud kanoop, Osirise kujud vaaraomütsi ja maoga ja muud põnevad? Praegu on need esemed ajaloomuuseumi keldrites.

Kummut jäi kitsaks

Kui Moritz oli kaheaastane, tuli isal väikese laegastega kummuti (millel olid kullaga punasest safianist alusel sõnad "Mon Faible") asemele osta klaaskapp. Seitse aastat hiljem omandas ta esimese klaaslauda (meie mõistes vitriini).

1824. aastal otsustas Johann VIII pööningukorrusele ehitada spetsiaalse toa kolleksiooni jaoks. Tehti ka suured klaaskapid. Oktoobris paigutas antikvaar lisaks rariteetidele sinna mineraalide kolleksiooni, oma perekonnafondi aastatest 1580-1800 ja palju muud.

Siia tõi Burchart ka kivitahvlid Kristuse ristimise ja ülestõusmise stseenidega (arvatavasti dominiiklaste kloostrist), samuti kaks sammast.

Lisaks esemetele on säilinud Burcharti kataloogid, kommentaarid ja legendid asjade kohta, kust nähtub, et tema kogus oli jooginõusid, laua-, kohvi- ja teeriistu, peakatteid ja riietusesemeid mitmetelt rahvastelt, relvi, majapidamistarbeid, kunstiteoseid ja münte.

Moritzi läkitust lugedes võib arvata, et ta oli oma isa muuseumis suur huviline ja tundis selle üle uhkust. Just kodust võis tulla poisi võime hoomata aegade sidet ja isa eeskujust soov jätta endast mälestus järeltulijatele.

Suhtlusringkond

Lisaks Tallinna arstidele ja apteekritele – tolle aja jaoks väga kultuursetele ja edumeelsetele inimestele – suhtles Burchart tuntud kunstnike Ungern-Sternbergi, Gelhaari ja Hauga, kes tema jaoks muistiseid joonistasid. Ta pidas laialdast kirjavahetust oma korrespondentidega Tallinnas, Tartus ja Viljandis ning väljaspool Eestit. Eriti tihe oli kirjavahetus Võnnu pastori Ed. Körberiga, kellega teda sidus kogumishuvi ja kes aitas dešifreerida vanu tekste.

Kirjavahetust pidas ta ka teadusasutustega.

Ei ole võimatu, et Burchart VIII sai väga hästi läbi Tallinna raehärradega. Kasvõi vana Raeapteegi traditsiooni järgijana, mille kohaselt suurtel pühadel viis Raeapteek raehärradele klaretti – oma ammutunnustatud jooki reinveini baasil ja paljude vürtsidega. Raehärrad saatsid sellele vastutasuks Raeapteeki kringli.

Suunamuutused

1831. aastal leidis Johann VIII, et ta võib muististe kogumise lõpetada. Innustunult hakkas ta nüüd koguma natuurprodukte, eriti kalu, kuni ka need “said otsa” ja ta pühendas end loomade pealuude kogumisele. Tema looduskogudest on mõndagi Tallinna loodusmuuseumis.

1835. aastal otsustas ta koguma hakata materjale, mis kajastasid temaaegse Tallinna ajalugu. 1836nda aastani on ta hoolega kirja pannud legende esemete kohta. Siis aga sellest loobunud. Võib-olla peret tabanud kurva kaotuse pärast? Oma testamendis pöördub Johann VII laste ja lapselaste poole sooviga, et tema kogu säilitataks tervikuna võimalikult kaua.

Järglaste huvi selle vastu hääbus. 1864. aastal palus pärijatelt kogu endale Eestimaa Provintσιαalmuuseum ja sai selle 1870. aastal. Paraku jäi pärijatele Burcharti perearhiiv ja maali- ning fotokogu, mille nad tõenäoliselt Saksamaale viisid. Tallinnas pole teadaolevalt ühegi Burcharti fotot. Jüri Kuuskemaa sõnul peab olema suur juhus, kui kuskilt mõni pilt välja tuleb.

Saatused

Tallinna muinsuskaitseameti juhataja Liisa Pakosta väidab oma pressiteates 13. juunil 1999, et meile minevikust käe sirutanud Herrmann Moritzi ja tema noorema venna ning õe edasisest käekäigust pole andmeid.

Vanem vend Jochann Burchart lõpetas Tartus õpingud ja töötas seal ülikooli apteekrina, naastes 1842. aastal Tallinna. Kehva tervise tõttu ei saanud temast siiski Raeapteegi juhatajat. 1853. aastal renditi Raeapteek Piers Rudolph Lehberville. Jochann IX Burchart läks aga Münchenisse, kus suri 1869. aastal. Burchartite pärijad müüsid Raeapteegi 1911. aastal.

Kuhu jäi Moritz?

Istume ajaloomuuseumi peavarahoidja Eve Peetsi ja dokumentide hoidja Sirje Annistiga arutamas, kas Burchart VIII kogus pole midagi Moritzi kohta. Sirje Annist on kindel, et pole. Suguvõsa meesliin suri välja umbes 1911. aastal. Burchartid olnud viletsa tervise ja põdurad.

Aga Moritzil oli unistus: "Tunnen kutsumust kord arstina anda inimkonna tervise ja heaolu nimel oma panus."

On võimalik, et ta läks Tartusse õppima. Seal võis ta kohtuda sama perioodi arstitudengi Kreutzwaldiga ja tolle suure sõbra Faehlmanniga. Võis... Miks puuduvad noore oma aja kohta erudeeritud gümnasisti jäljed Eesti või koguni maailma kultuuriloost? Miks ei jätkanud ta oma isa kogu?

Sirje Annist tõuseb äkki: "Midagi võib siiski olla." Ta toob mulle vana raamatu. See on meditsiinidoktor Isidorus Brennsohni koostatud saksakeelne Riias 1922. aastal ilmunud biograafiline leksikon Eestimaa arstide kohta.

"Die Aerzte Estlands..." 152. leheküljelt leiame vähesed read:

"Burchart, Moritz, Johannes VIII poeg, sündinud Revalis (Tallinnas) 5. juulil 1811, stud. med. 30-36 (aastal) Dorpatis (Tartus), surnud Revalis 13. detsembril 1836."

Moritz suri 25-aastasena kaks aastat enne oma isa. Ta ei jõudnudki arstina töötada. Kui inimesed kunagi ei sureks, saaks meieni jõudnud südamliku läkituse autor tänavu 5. juulil 188-aastaseks.

"Olge tugevad ja hoidke iseend paremateks aegadeks.

Tervis ja õnnistus kaitsku Teid.

Elage hästi ja mõtelge minule!"

* * *

Selle mosaiigi koostamisel on lisaks teatmeteostele ja ajaloomaterjalidele kasutatud Eesti Ajaloomuuseumi töötajate ja paljude teiste ajaloolaste abi. Aitäh.

Õhtuleht, 1999